

**พระสังฆราชลาโนกับการสร้างคำศัพท์
ในวรรณกรรมคำสอนคาทอลิก**
**Word Formation Processes of Bishop Louis Laneau
in Biblical Literature**

กันตพงศ์ จิตต์กล้า
Kantaphong Chitkla
สาขาวิชาภาษาตะวันตก
Western Language Program
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
Faculty of Humanities and Social Sciences
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Khon Kaen University

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการสร้างคำในวรรณกรรมคำสอนซึ่งใช้ในการเผยแผ่คริสต์ศาสนิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย วรรณกรรมที่เลือกนำมาศึกษาคือพระวรนาถ (L'Évangile) และหนังสือคำสอน (Catechismo) แปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทยโดยพระสังฆราชลาโนแห่งกรุงศรีอยุธยา การศึกษาเรื่องนี้อาศัยหลักการสร้างคำใหม่ (la néologie et le néologisme) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์พร้อมสอบทานความหมายจากเอกสารร่วมสมัย อาทิ เอกสารในหอจดหมายเหตุและพจนานุกรม ผลการศึกษาพบว่า การสร้างคำใหม่โดยพระสังฆราชลาโนมี 4 ลักษณะคือ การผสมคำ บาลี-สันสกฤต การผสมคำไทยกับคำตะวันตก การแปรความหมาย และการใช้ราชาศัพท์ จะสังเกตได้ว่าการสร้างคำโดยพระสังฆราชลาโนนั้นเป็นการเลือกใช้

คำชั้นสูงเพื่อสรรเสริญพระเป็นเจ้าในฐานะผู้สถิตสูงสุด และเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารกับชนชั้นสูงในสังคมสมัยกรุงศรีอยุธยา เพื่อให้ชนกลุ่มดังกล่าวรู้จักคริสต์ศาสนา และรับรู้ถึงสถานภาพของพระเป็นเจ้า ขณะเดียวกันการสร้างคำเหล่านี้สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางภาษาของพระสังฆราชลาโนผู้สร้างจุดบรรจบระหว่างภาษาตะวันตกและตะวันออก ต่อมากลายเป็นเอกลักษณ์ทางภาษาของศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทยที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : การสร้างคำ, การแปลความหมาย, มิชชันนารีฝรั่งเศส, วรรณกรรมคำสอน, คาทอลิก

Abstract

This article aimed to present the word formation processes in the biblical literature which was used by Christian missionaries in Thailand during the Ayutthaya Period. The Word (L'Évangile) and the Catechism (Catechismo), which were translated and composed into Thai by Bishop Laneau of Ayutthaya, were selected to be analyzed. This article employed word formation processes (la néologie et le néologisme) as an analytical framework. In addition, contemporary texts such as archival documents and dictionaries were used to recheck the meanings of The Word (L'Évangile) and the Catechism (Catechismo). The findings revealed that there were four types of word formation processes used by Bishop Laneau: the mixing of Pali-Sanskrit, the mixing of Thai words and Western words, meaning change, including the use of royal words and honorifics. Royal words and honorifics were strategically selected by Bishop Laneau not only to praise God as an eternal being but also to introduce Christianity and the state of God to the Thai upper class of the Ayutthaya Kingdom. In addition, these word formation processes also reflected the uniqueness of language use by Bishop Laneau, who combined Western language and Eastern language, which has later become the unique characteristics of language used in the Catholic Church in Thailand since then.

Keywords: Word Formation, Meaning Change, French Missionary, Biblical Literature, Catholic

ชีวิตและผลงานของพระสังฆราชลาโน¹

หากจะกล่าวถึงบาทหลวงชาวฝรั่งเศสที่มีบทบาทในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยาพระสังฆราชลาโนเป็นชื่อที่มีการอ้างถึงเสมอ ท่านเป็นประมุขมิสซังสยามคนแรก ชื่อเดิมของท่านคือหลุยส์ ลาโน (Louis Laneau) เกิดในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2180 ณ เมืองมงดูโบล (Mondoubleau) นามว่า “หลุยส์” นั้นมีที่มาจากชื่อของบิดาทูลหัวในพิธีรับศีลล้างบาป (Bunarunraksa, S.S., 2018: 15) หลังจากจบการศึกษาระดับปริญญาเอกสาขาเทววิทยาจากมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ได้เข้าร่วมกับคณะแซงต์ซาเครอมองต์ (Saint Sacrement) (Derouineau, J, 1994: 72) ต่อมาได้บวชเป็นบาทหลวงสังกัดสำนักมิสซังต่างประเทศแห่งปารีส (Missions Étrangères de Paris) และได้ร่วมเดินทางมาเผยแผ่ธรรมกับพระคุณเจ้าลองแบรต์ เดอ ลามอตต์ (Lambert de La Motte) และพระคุณเจ้าบัลลู (Pallu) มีชื่อนานาโรคณะนี้เดินทางออกจากท่าเรือที่มาร์เซย์วันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ. 2203 มาถึงกรุงศรีอยุธยาเมื่อวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2205 (Coster, R., 2002: 38) ท่านลาโนเลือกกรุงศรีอยุธยาเป็นดินแดนสำหรับหว่านเมล็ดพันธุ์แห่งความเชื่อ และเป็นดินแดนสุดท้ายก่อนที่จะไปพบพระเป็นเจ้าในสันติสุข ท่านมรณกรรมอย่างสงบที่กรุงศรีอยุธยาในวันศุกร์ที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2239 (Bunarunraksa, S.S., 2018: 220)

สามปีถัดจากที่เดินทางมาถึง พระคุณเจ้าลองแบรต์และบาทหลวงลาโนได้รับพระราชทานโอกาสให้เข้าเฝ้าฯ สมเด็จพระรายณ์มหาราชที่พระราชวังละโว้ เมืองลพบุรี พระองค์ตรัสถามในหลายประเด็นเกี่ยวกับศาสนาคริสต์ ประเทศฝรั่งเศส และรายละเอียดต่าง ๆ (Bunarunraksa, S.S., 2018: 44) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ผู้มีความวิสัยทัศน์ในวิรัชกิจพระองค์หนึ่ง สิ่งหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์มีเสรีภาพในการศาสนาคือการพระราชทานที่ดินริมแม่น้ำในกรุงศรีอยุธยา

¹ บทความนี้ปรับปรุงจากดัชนีพนธ์เรื่อง Une stratégie élitiste d'évangélisation au Siam : de la louange du roi à la louange de Dieu เสนอต่อสถาบัน INALCO-Paris เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน พ.ศ. 2562

กับอุปกรณ์ก่อสร้างให้กับมิชชันนารีฝรั่งเศสสำหรับสร้างโบสถ์ บ้านพักพระสงฆ์และโรงเรียน “สามเณรालัยนักบุญยอแซฟ”² ได้สร้างขึ้นเพื่อฝึกอบรมพระสงฆ์พื้นเมือง ซึ่งส่วนหนึ่งของโรงเรียนได้จัดการศึกษาให้กับชาวสยามที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงส่งมาให้ศึกษาวิทยาการตะวันตก (Guennou, J., 1986: 149) วันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2217 ท่านลาโนได้รับแต่งตั้งเป็นประมุขมิสซังสยาม สังฆราชเกียรตินามแห่งเมเตโลโปลิส (Évêque de Metellopolis) (Costet, R., 2002: 68) ต่อมาในปี พ.ศ. 2223 มีการจัดตั้งสามเณรालัยมหาพราหมณ์ มีพระสังฆราชลาโนเป็นอธิการ ท่านยึดรูปแบบการศึกษาตามแบบตะวันตกอย่างเคร่งครัดทั้งด้านการเรียนเทววิทยา ปรัชญาศาสนาและใช้ภาษาละตินเป็นสื่อกลางในการเรียนการสอน (Chitkla, K., 2019: 43)

พระสังฆราชลาโนเป็นทั้งหมอสอนศาสนา นักเทววิทยาและนักปราชญ์ ท่านมีองค์ความรู้ด้านภาษาถึง 5 ภาษาอันได้แก่ ภาษาฝรั่งเศส ละติน โปรตุเกส สยาม และบาลี ท่านเรียนรู้ภาษาบาลีและพุทธศาสนาแตกฉานจนได้รับพระราชทานยศเป็น “พระธรรมสาคร” (Forest, A., 1998: 381-382) หมายถึงผู้เชี่ยวชาญทางธรรม³ ขณะที่เอกสารในหอจดหมายเหตุมิสซังต่างประเทศ กรุงปารีสได้ให้ข้อมูลยืนยันว่าท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหลักธรรมและการศาสนา ดังปรากฏในจดหมายประจำวันศุกร์ เดือน 12 ขึ้น 4 ค่ำ ศักราช 2231 ปีเถาะ ความว่า

² คำว่า “สามเณรालัย” เป็นคำสมาสแบบสนธิ มาจากคำว่า “สามเณร+อาลัย” หมายถึง ที่พำนักของสามเณร สามเณรในที่นี้หมายถึง ผู้ที่เข้ามาเรียนเพื่อเตรียมตัวบวชเป็นพระสงฆ์ในศาสนาจักรคาทอลิกไทย พวกเขาจะต้องเริ่มเข้ามาเรียนตั้งแต่ยังเยาว์และสอบไล่ระดับคริสตธรรมจนพระสังฆราชเห็นความถึงพร้อมที่จะได้รับการอนุญาตให้เข้าพิธีบวชเป็นพระสงฆ์ได้ ซึ่งก่อตั้งครั้งแรกในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ภาษาฝรั่งเศสเรียกสถานศึกษาแห่งนี้ว่า “Collège-séminaire” ซึ่งเป็นสถานที่ที่สอนทั้งศิลปวิทยาการสำหรับบุคคลทั่วไป ส่วนศาสนาและเทววิทยามีไว้สำหรับผู้ที่ต้องการบวชเป็นพระสงฆ์พื้นเมือง ผู้เรียนต้องใช้ชีวิตแบบการเรียนในโรงเรียนประจำและต้องอยู่ห่างไกลจากครอบครัว (Chitkla, K., 2019 : 41)

³ อแล็ง ฟอร์เรสต์ อดีตศาสตราจารย์สาขาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยปารีส VII ให้ความว่า “พระธรรมสาคร” ยศที่พระสังฆราชลาโนได้รับนี้หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญพระธรรมที่มาจากต่างประเทศ เนื่องจากสาครหมายถึงทะเลใหญ่ (Forest, A., 1998: 381-382)

“พระธรรมชากรวิจิตรศรีดั่งบดีภู พระสังฆราชฝรั่งเศสบอกมา
แก่พี่น้องทั้งหลายบรรดาตั้งอยู่ในพระศาสนา ณ แคว้นแคว้นเมืองพิษณุโลก
และเมืองสุโขทัย ขอให้วันมัสการแก่พระมหาเทพและพระพุทธิเยชู
ผู้ลงมาโปรดชาติมนุษย์ และขอให้ลงพระพรแก่พี่น้องทั้งหลายให้จำเริญ
อยู่ในพระพุทธรูปเป็นสุขสำราญกว่าจะได้เถลิงปรากฏหน้าในเมืองสวรรค์
[...] บอกมาทั้งนี้ให้พี่น้องทั้งหลายจงทำตามทุกประการ”⁴

(A.M.E., 1074 A)

จากบันทึกฉบับดังกล่าวจะเห็นได้ว่าพระสังฆราชฝรั่งเศสเรียบเรียงรายงาน
ด้วยภาษาไทยและบาลีได้อย่างถูกต้องตามเกณฑ์ความหมาย รายงานฉบับนี้
น่าจะเรียบเรียงขึ้นเพื่อรายงานต่อราชสำนัก เนื่องจากในอดีตชาวต่างชาติที่ต้องการ
เดินทางไปต่างเมืองจะต้องได้รับพระบรมราชานุญาตพร้อมจดหมายส่งตัว
และรายงานผลการเดินทางเมื่อกลับมา

จากเอกสารร่วมสมัยรวบรวมโดยบาทหลวงอาเดรียง โลเนย์ (Adrien
Launay) นักจดหมายเหตุแห่งสำนักมิสซังต่างประเทศกรุงปารีส มีข้อมูลบ่งชี้ว่า
ในบรรดามิชชันนารีฝรั่งเศส พระสังฆราชลาโนมีสิทธิใกล้ชิดราชสำนักสยามและ
ขุนนางระดับสูงมากกว่ามิชชันนารีคนอื่น ๆ ท่านเป็นที่ประจักษ์แก่ใจผู้ที่เป็น
พุทธบริษัทในด้านการครองสมณเพศตามหลักศาสนา (Launay, A., 1896: 80)

⁴ ต้นฉบับลายมือเขียนใช้อักษรวิจิตรสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อความมีดังต่อไปนี้ ๑-๑- พระธรรมชากรวิจิตร
ศรีดั่งบดีภูพระสังฆราชฝรั่งเศสบอกมาแก่พี่น้องทั้งหลายบรรดาตั้งอยู่ในพระศาสนาณแคว้นแคว้น
เมืองพิษณุโลกแลเมืองสุโขทัย ๑- ขอให้วันมัสการแก่พระมหาเทพแลพระพุทธิเยชูผู้ลงมาโปรดชาติ
มนุษย์และขอให้ลงพระพรแก่พี่น้องทั้งหลายให้จำเริญอยู่ในพระพุทธรูปเป็นสุขสำราญกว่าจะได้เถลิง
ความปรากฏหน้าในเมืองสวรรค์ [...] บอกมาทั้งนี้ให้พี่น้องทั้งหลายจงทำตามทุกประการ แลบอกมา
วันสุกเดือนสิบสองขึ้นสี่คำศักราชสองพันสองร้อยสามสิบแปด เกาชนพศ ๑-๑- (A.M.E., 1074 A)
จะสังเกตได้ว่ามีการใช้เครื่องหมายโคมดรู ซึ่งเป็นเครื่องหมายวรรคตอนไทยโบราณ ใช้เติมท้าย
เมื่อจบบทหรือจบเล่ม พบได้ในบทพระพันธุมเกา

ความสามารถของท่านในด้านภาษาบาลีและพุทธศาสนายังปรากฏในจดหมายเหตุแคมเฟอร์ ภาค 1 ความว่า “ท่านหลุยส์ (พระสังฆราชหลุยส์ ลาโน) เป็นบัณฑิตผู้มีความรู้ลุ่มลึก ท่านอุทิศเวลาให้กับการศึกษาศาสนาของชาวสยาม ภาษาที่ใช้ในคัมภีร์พระธรรมและที่ภิกษุใช้สวด” (Kæmpfer, E., 1729: 19) ทั้งนี้ท่านลาโนใช้เวลาแปดปีนับตั้งแต่ที่เดินทางมาถึงประเทศสยามในการเดินทางไปตามวัดต่าง ๆ เพื่อศึกษาภาษาบาลีและพุทธศาสนา (Costet, R., 2002: 127) ซึ่งเป็นโอกาสที่บาทหลวงคาทอลิกจะได้เรียนภาษาและสนทนารธรรมกับภิกษุสงฆ์ซึ่งเป็นแหล่งต้นทาง

ผลงานของท่านลาโนสามารถแบ่งออกได้สองประเภทใหญ่ ๆ คือ ผลงานด้านภาษากับไวยากรณ์และผลงานเขียนเรียบเรียงด้านคริสต์ศาสนา โดยงานส่วนแรกเราพบเพียงรายชื่อที่อยู่แนบท้ายในสารบัญเอกสารในจดหมายเหตุสำนักมิสซังต่างประเทศเท่านั้น ซึ่งประกอบด้วยพจนานุกรมภาษาไทย-ภาษามอญ (พะโค) และไวยากรณ์ภาษาไทยและภาษาบาลี ผลงานทั้งหมดแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2230 (Bunarunaksa, S.S., 2018: 227) หรือราว 1 ปีก่อนสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ พจนานุกรมนั้นเป็นส่วนต้น ส่วนท้ายยังไม่แล้วเสร็จดังที่บันทึกไว้เป็นภาษาละติน “*Dictionarium siamense et peguense, sed hoc postremum, nondum absolutum est*, par Mgr Louis Laneau - 1687” แม้ว่าพระสังฆราชลาโนจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มีอัจฉริยะทางภาษา แต่ท่านเองก็ยอมรับว่าภาษาบาลีเป็นภาษาที่ยากดังปรากฏในหมายเหตุท้ายหนังสือไวยากรณ์ “*Grammatica siamensis et bali, quae postrema omnium difficilima est* / par Mgr de Metellopolis, vicaire apostolique de Siam (Louis Laneau) – 1687”

ในส่วนของผลงานเรียบเรียงด้านศาสนาที่ปรากฏหลักฐานเป็นตัวบทมาจนถึงขณะนี้ และสะท้อนให้เห็นความสามารถด้านภาษาและวรรณศิลป์ของพระสังฆราชลาโนคือ พระวจนถ (L'Évangile) พ.ศ. 2227-2228) มีสองเล่มและคำสอนคริสต์ดั่งค์ (Catechismo) มีทั้งสิ้นสามเล่ม มีเพียงเล่มหนึ่งและเล่มสองเท่านั้นที่ระบุปีแล้วเสร็จคือในปีพ.ศ. 2213 หนังสือพระวจนถบอกเล่าเรื่องราวของพระเป็นเจ้าและพระเยซูคริสต์ผู้เป็นพระศาสดาตามความเชื่อในพระคัมภีร์

ภาคพันธสัญญาใหม่ ส่วนหนึ่งสื่อคำสอนคริสต์ตังค้อธิบายเรื่องพระเจ้าสร้างโลก การเคารพพระเป็นเจ้าสูงสุดเพียงผู้เดียว ประวัติชนชาติยิว การฟื้นคืนชีพ เหตุอัศจรรย์ คำสั่งสอนและการนับถือพระเยซูคริสต์เจ้า (Chitkla, K., 2019: 203-204)

นอกเหนือจากการเรียนภาษาบาลีจนแตกฉานแล้ว พระสังฆราชลาโน ยังเป็นผู้มีความรู้ด้านภาษาวรรณคดี และวรรณศิลป์ไทย ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านได้รับพระบรมราชานุญาตให้เข้าไปสอนคริสต์ศาสนาให้พระปีย์และอธิบายเรื่องพระเป็นเจ้าให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบ ซึ่งแน่นอนว่าท่านต้องใช้ภาษาไทยระดับสูงและคำราชาศัพท์ เป็นไปได้ว่านักปราชญ์ราชบัณฑิตนั้นเป็นครูภาษาไทยของท่านลาโน เมื่อพิจารณาจากข้อความในหนังสือพระวณณเล่มแรกก็จะเข้าใจถึงอัจฉริยะทางภาษาและวรรณศิลป์ของบาทหลวงฝรั่งเศสผู้นี้ ความเป็น

“แลช่างบริสุทธิ์ยิ่งกว่าแสงสุพรรณ
รังศรีรัศมีดวงจันทร์แลรุ่งเรืองประภัสสรยิ่งกว่า
แสงสุพรรณรังศรีรัศมีอาทิตย์เมื่อลาตระวัน”⁵

(Laneau, L., 1685: 1074A)

การสรรเสริญพระเป็นเจ้าด้วยวิธีการเปรียบเทียบกับแสงทองส่องสว่างแสงของพระจันทร์และพระอาทิตย์มีลักษณะคล้ายคลึงกับการยกพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในวรรณคดีไทยโบราณ อาทิ บทยอ พระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถในลิลิตยวนพ่าย ความเป็น

⁵ ต้นฉบับใช้อักษรวิเศษยักยอกครุฑยุดนาค มีเนื้อความดังต่อไปนี้ “แลช่างบริสุทธิ์ยิ่งกว่าแสงสุพรรณรังศรีรัศมีดวงจันทร์แลรุ่งเรืองประภัสสรยิ่งกว่าแสงสุพรรณรังศรีรัศมีอาทิตย์เมื่อลาตระวัน” (Laneau, L., 2005, 12)

“พระเบญญูศรียังพียง

อดิตานาคต

ประจวบทั้งสามสรร

เลงลงไทรภพแท้

สุรยจันทร์ แจ่มแฮ

ปลั่งแปล้

เพชฌุถึง แกล้งแฮ

ทั่วทรายน

(กรมศิลปากร, 2513: 19)

การใช้ศัพท์ระดับสูงและการอุปมาอุปไมยดังกล่าวชี้ชวนให้เข้าใจได้ว่ามูลเหตุการประพันธ์ในลักษณะนี้มีไว้สำหรับชนชั้นสูง เมื่อได้อ่านหนังสือคำสอนคริสต์ดั่งนี้ ซึ่งโดยทั่วไปมีไว้สำหรับอบรมผู้ที่เตรียมตัวรับศีลล้างบาปหรือผู้ที่เข้าเรียนศีลมหาสนิท ทำให้เข้าใจได้ว่ากลุ่มบุคคลที่คณะมิชชันนารีฝรั่งเศสมุ่งหวังให้เข้ารับมานับถือคริสต์ศาสนานิกายโรมันคาทอลิกคือ กลุ่มชนชั้นสูงและพระมหากษัตริย์ แม้การเรียบเรียงจะเป็นงานร้อยแก้วแต่พิจารณาจากระดับภาษาและลีลาของผู้เขียนแล้ว คงไม่ได้มีไว้ให้สำหรับประชาชนชาวสยามในยุคสมัยที่มีฐานะเป็นไพร่และใช้ชีวิตของตนไปกับงานไถ่สวน งานเขียนดังกล่าวทำให้เราเห็นความงามทางภาษาและข้อคิดที่แฝงไว้ด้วยปรัชญา อาทิ

“อรรถเนื้อความลัทธิอันประเสริฐแลแฝงอยู่อย่างเป็นปริศนา
ประดุจดั่งผลไม้ข้างนอกแต่ล้วนเปลือกเปล่าย่อมมีต้องการ แลเนื้อลั
อยู่ข้างใน จึงเอาแต่เนื้ออันดีแลเปลือกนั้นชอบแต่จะให้ทิ้งขว้างเสีย”⁶

(Laneau, L., 1999b, 90)

⁶ ต้นฉบับใช้อักษรวิธสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อความมีดังต่อไปนี้ “อรรถเนื้อความลัทธิอันประเสริฐแลแฝงอยู่เป็นปริศนา ประดุจดั่งผลไม้ข้างนอกแต่ล้วนเปลือกเปล่าย่อมมีต้องการ แลเนื้อลัพอยู่ข้างใน จึงเอาแต่เนื้ออันดีแลเปลือกนั้นชอบ แต่ให้ทิ้งขว้างเสีย” (Laneau, L., 1691b, 90)

จากประวัติการเผยแพร่คริสต์ศาสนาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและลักษณะภาษาที่ใช้ในงานประพันธ์นั้นก่อให้เกิดประเด็นขึ้นว่าศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการสร้างคำศัพท์ของบาทหลวงฝรั่งเศสเพื่อใช้ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกในประเทศไทย โดยศึกษาว่ามีลักษณะเช่นไร มีส่วนสัมพันธ์กับสังคมอย่างไร และแนวทางนี้ได้รับการสืบสานมากน้อยเพียงใด

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างคำของมิชชันนารีคาทอลิก

การเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกของมิชชันนารีฝรั่งเศสแตกต่างจากนักบวชโปรตุเกสซึ่งเดินทางเข้ามาในสยามก่อน เพื่อเป็นจิตตารักษ์และเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมให้ชาวโปรตุเกสที่มาตั้งรกรากในกรุงศรีอยุธยา ได้แก่ ทหารแม่นปืนและกลุ่มพ่อค้า ต่อมาแต่งงานอยู่กินกับชาวสยาม (Bernades de Carvalho, R., 2006, 92-98) มิชชันนารีโปรตุเกสที่เดินทางมาสู่ประเทศสยาม ประกอบด้วยบาทหลวงคณะเยซุอิต คณะออกัสตินและคณะโดมินิกัน มีโบสถ์สองแห่งคือ โบสถ์ข้างโตโดมิงโก และโบสถ์ข้างโตเปาโล (Gervaise, N., 1690 : 236-237) พวกลูกหลานคริสตังค์ที่เป็นโปรตุเกสแท้และลูกครึ่งจะเข้ารับศีลล้างบาปมากน้อยเพียงใดก็ไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด และในปัจจุบันยังไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงให้เห็นว่าบาทหลวงโปรตุเกสได้แปลบทสวดในภาษาตนเป็นภาษาไทยเพื่อจูงใจให้ชาวสยามเข้ารับ

สำหรับพระสังฆราชลาโน ซึ่งเป็นบาทหลวงชาวฝรั่งเศสนั้นแตกต่างออกไป การเรียบเรียงหนังสือ “พระวจนาถ” และ “คำสอนคริสตังค์” นั้นชวนนึกย้อนถึงความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ การแผ่อิทธิพลทางวัฒนธรรมและการสถาปนาดินแดนศักดิ์สิทธิ์ไว้ในอาณัติสมัยพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ประเทศฝรั่งเศสปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงได้ชื่อว่าเป็นคริสตังค์ที่เคร่งครัด (Le Roi Très Chrétien)⁷ (Méthivier, H., 1962, 81) กลุ่มมิชชันนารีฝรั่งเศสนิกาย

⁷ พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทรงมองว่าพระราชกฤษฎีกาแห่งหนึ่งที่ให้เสรีภาพแก่ชาวคริสต์โปรเตสแตนต์เป็นเพียงคำสัญญาชั่วคราว เป็นเพียงอวัยวะส่วนเกินเท่านั้น พระองค์ทรงตรากฎหมายเพื่อยกเลิกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวในปี พ.ศ. 2228 (Méthivier, H., 1962, 88-90) นับจากนั้นมากลุ่มโปรเตสแตนต์ต้องลี้ภัยไปยังประเทศอื่น

เยซุอิตผู้ติดตามคณะทูตของ เชอวาลิเยร์เดอโชมงต์ (Chevalier de Chaumont) ที่เข้ามายังสยามในปี พ.ศ. 2228 ได้เข้ามาเร่งรัดให้มีการเจรจาต่อสมเด็จพระนารายณ์เพื่อให้พระองค์ทรงเปลี่ยนมานับถือคาทอลิกโดยเร็วที่สุด ด้วยถือคติพจน์ตามบทบัญญัติ “กษัตริย์นับถือศาสนาใด แผ่นดินนั้นก็เป็นเช่นนั้นด้วย”⁸ ของยุโรปที่ใช้ในช่วงสงครามศาสนา และคาดว่าจะสามารถใช้ได้กับสยาม (Gabaude, L., 2008, 31)

อย่างไรก็ดี บาทหลวงสำนักมิสซังต่างประเทศฯ ไม่เห็นด้วยกับความคิดดังกล่าวเพราะการพำนักในสยามมาเป็นเวลานานย่อมเข้าใจความรู้สึกนึกคิดของชาวสยามมากกว่าบาทหลวงเยซุอิต พระสังฆราชลาโนแห่งสำนักมิสซังต่างประเทศฯ จึงไม่ได้เร่งรัดให้ผู้นำสยามเข้ารับรีต แต่ใช้กลวิธีการแปลเรียบเรียงวรรณกรรมคำสอนของคริสต์ศาสนาเป็นภาษาไทย ให้มีลักษณะทางภาษาและความคิดใกล้เคียงกับวรรณคดีไทยประเภทวรรณกรรมคำสอนในสมัยนั้น ด้วยหมายให้อ่านเกิดความเข้าใจและจะค่อย ๆ ซึมซับเข้าไปในใจผู้อ่าน ท่านเลือกใช้ภาษาบาลีสำหรับเกริ่นนำส่วนปฐมบทในหนังสือพระวจนาดและสลับด้วยเนื้อความภาษาไทย ความว่า

“สภาวะเอกพุทธสนุนาว วิสพพุกุสเลน ปริบุญณ ปสฺสาหติ เอวิ
ยุณณโต ปฏฐาย มยา ปกาทํ วิตถารคตํ พุทธเยสุคณฐํ ปุจฺจตํ⁹
แต่แรกปรถมพิภพอัน ปรดิศถารโหมีฟาแลแผ่นดินมีศักราชใด ๔๐๐๐ ปี
แลในกาลนั้นยังมีพระมหากษัตริย์ทรงพระนามชื่อว่า ออคุตต่อ
เทซซาร เสวยราชสมบัติในเมืองร้อมมา แลครอบครองป้อมครึ่งภิกพ”

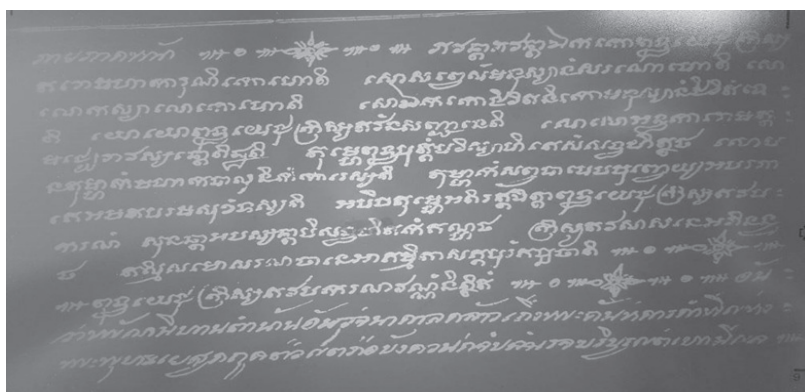
(Laneau, L., 1685, 1074A)

⁸ แปลจากต้นฉบับภาษาละติน ความว่า “Cujus region, ejus religio” ซึ่งบัญญัติไว้ในสนธิสัญญาเวสพาลี (les traités de Westpalie) (Chitkila, K., 2019, 347)

⁹ รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาพรณ ณ บางช้าง หนึ่งในคณะทำงานแปลส่วนภาษาบาลีหนังสือ “พระวจนาด” ได้เสนอบทแปลดังนี้ “เห็นสภาวะของพระองค์เพียบพร้อมด้วยกุศลทั้งปวง จงตั้ง อานุภาพของพระเป็นเจ้าพระองค์เดียว ข้าพเจ้าจักกล่าวคัมภีร์เรื่องพระเยซูคริสต์เข้าให้ปรากฏโดยพิศดารแต่แรกดังนี้” (Laneau, L., 2005, 2)

บทประพันธ์ข้างต้นมีรูปแบบคล้ายกับการประพันธ์วรรณกรรมคำสอนประเภทคำหลวง กล่าวคือเกริ่นด้วยภาษาบาลีและต่อด้วยเนื้อความภาษาไทย อาทิ มหาชาติคำหลวง นั้นโทปันนทสูตรคำหลวงและพระมาลัยคำหลวง ผู้เขียนใคร่ขอยกตัวอย่างจากเรื่องมหาชาติคำหลวง “ปฏิญาณโยเคน คนดวลา สิริสยณคพภทวาเร ลูตา ๕ ก็ทรงยั่วประเทศยณน รั่วแพรพวรรณพรายมาศ ลีลาศล้นเหล่าชาว ข้าท้าวสาวนางล้อม ห้อมพระโยค หยุดทยบถาวร ปรางคพิมานพิมล ห้องศรีสยณทองทาป เตสั ต์ สลลาปัสสุตวา กลุณั ปรีเทว ปรีเทวีติ ยืนสรรลาปลาลศ สองกำสรดสั่น เจ็บมลิ้นโลดให้ น้ำหน้าได้กำลุน อวรอาตุรด้วยลูกท้าว ธนินน” (Chitkla, K., 2019, 238-240)

จากเอกสารลายมือเขียนที่เก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุสำนักมิสซังต่างประเทศกรุงปารีสเป็นข้อยืนยันถึงความสามารถของพระสังฆราชลาโนในการเรียบเรียงคำสั่งสอน ประวัติและเรื่องราวต่าง ๆ ของคริสต์ศาสนาด้วยภาษาไทยและภาษาบาลี-สันสกฤตเพื่อใช้ในการเผยแพร่ธรรม ดังปรากฏในรูปที่ 1

รูปที่ 1 ไมโครฟิล์มต้นฉบับหนังสือพระวจนาถฉบับเรียบเรียงโดยพระสังฆราชลาโน
ที่มา : Laneau, L. ; 1685, Archives of The Foreign Missions Paris, 1074 A

ความว่า “^{๑๐}[1] bhavantā bhavantā ekako buddhayejukrissa [2]ta mahākaruṇiko hoti so sabbesaṃ manussānaṃ saraṇo hoti so [3]lokassā loko hoti so ekako jivitaniko manussānaṃ jivitaṃ de [4]ti yo yo buddhayejukrissata vaṃ na sañjāneti so so andhakāro magga [5]majjhe rā(?) vassanto tiṭṭhati tumhe buddhaputtaṃ pavissāhi tesāṃ saddhahitthatha so pa [6]na tumhākaṃ mahākapāluni (+ti?) kāressati tumhākaṃ sabbapāpe ca(?) pubboyya aparabhā[7]ge amataparamasukhaṃ dassati api ca tumhe ati rattacittā buddhayejukrissata va pa[8]karaṇaṃ sunantā apassantā pi saddhahitakaṃ gaṇhatha krissatavasāsane abhinananda[9]tha tasmi samosaraṇathāne āgammitā(kā?) saggapuram gacchathā ti ^{๑๑}[10] buddhayejukrissata va pakaraṇavaṇṇaṃ nitthitaṃ ^{๑๒}”¹⁰

ถอดความได้ว่า “พระพุทธเยซูคริสต์เจ้า พระผู้เดียวของเจ้าทรงเป็นพระผู้มีมหากรุณาแก่ท่านทั้งหลาย ทรงเป็นที่พึ่งของมนุษย์ทั้งปวง ทรงเป็นแสงสว่างของโลก ทรงเป็นผู้นำมาซึ่งชีวิต ประทานชีวิตแก่มนุษย์ ท่านผู้ใดไม่รู้จักพระพุทธเยซูคริสต์นี้ ท่านผู้นั้นอยู่กลางหนทางอย่างคนมืดบอด ดังนั้นท่านทั้งหลายจงเข้าหาพระคริสต์ และมีความศรัทธาในพระองค์ ก็พระองค์จักยังในเรื่องราวที่น่าฟังอันยิ่งใหญ่ปรากฏแก่ท่าน พึงยังให้หลุดพ้นในกาลทั้งปวง พระองค์จักแสดงความสุขล้ำเลิศอันเป็นอมตะในสวนอื่น อนึ่งผู้ใดมีใจยินดีฟังอยู่ ซึ่งเรื่องราวของพระพุทธเยซู คริสต์เจ้าแม้มิได้เห็น ก็จงมั่นซึ่งศรัทธา จงยินดีในศาสนาของพระเป็นเจ้า เมื่อท่านเข้ามาในที่ชุมนุมนี้ ก็จักถึงเมืองสวรรค์ บทพรรณนาเรื่องราวแห่งพระพุทธเยซูคริสต์เจ้าของท่านทั้งหลายจบแล้ว” และหนังสือพระวจนาตถ์ก็จบลงด้วยข้อความภาษาไทยว่า

¹⁰ ผู้เขียนใคร่ขอขอบพระคุณอาจารย์ผดุงเกษมสัน พิลิโธซาร์ท นักวิจัยอาวุโสประจำสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (EFEO) และศาสตราจารย์ ดร.มิเชล อองแตลล์ สถาบันภาษาและวัฒนธรรมตะวันออกแห่งชาติ (INALCO) ที่กรุณาเสียสละเวลาอ่านต้นฉบับที่เขียนด้วยตัวอักษรขอมบาลีให้กับผู้เขียนด้วยความยินดียิ่ง

“อันว่าตำพรณนานิทานตำนาน อันวัจนการกล่าวถึงพระ คณการคัมภีร์แห่ง พระพุทธเยซูคริสต์แต่พอบังควร ก็จบสำเร็จบริบูรณ์แต่เท่านี้แล” ดูเหมือนว่าการใช้คำว่า “พุทธ” มาผสมกับ “คริสต์” จะเป็นการจงใจของพระสังฆราชลาในที่ต้องการสร้างชุดความเชื่อชุดใหม่ให้กับชาวสยามว่าพระคริสต์นั้นก็เป็นภาคหนึ่งของพระพุทธเจ้า “พระพุทธเยซูคริสต์” เป็นสร้างคำใหม่เพื่อใช้เป็น “สาร” ที่มุ่งหวังให้ชาวสยามผู้นับถือพุทธหันเหเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์ อาจกล่าวได้ว่า กระบวนการปรับเปลี่ยนส่ววัฒนธรรมปลายทาง (localization) มีหลักฐานปรากฏนับแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

การสร้างคำใหม่ที่ใช้บริบทฝรั่งเศสมีคำศัพท์จำนวน 2 คำที่ใช้ใกล้เคียงกัน คือ néologie และ néologisme คำว่า néologie หมายถึง การสร้างคำใหม่ในภาษาใดภาษาหนึ่ง (Augé, Cl., 1928: 695) เพื่อเพิ่มปริมาณคำศัพท์ในภาษานั้น ๆ (Rey, A., 2011: 1682) ส่วนคำว่า néologisme คือ การใช้คำใหม่ในภาษาใดภาษาหนึ่ง หรือการนำคำศัพท์เดิมมาใช้ในความหมายใหม่ (Augé, Cl., 1928: 695) โดยได้จากการผสมคำ การแผลงคำ การใช้คำย่อ การกร่อนคำ และการยืมคำ (Rey, A., 2011: 1682) ส่วนการนำศัพท์เดิมมาใช้และให้ความหมายใหม่นั้นเป็นการปวิวรรตความหมาย (Rey, A., 2011: 1682) ส่วนนักภาษาศาสตร์ฝรั่งเศสนามว่าหลุยส์ ฌิลแบร์ตอธิบายว่าการยืมคำเป็นวิธีสร้างคำวิธีหนึ่ง โดยเป็นการสร้างความหมายผ่านสัญลักษณ์ทางภาษาของภาษาใดภาษาหนึ่ง ด้วยกระบวนการเฉพาะและการประยุกต์ให้เข้ากับระบบความคิดของอีกภาษาหนึ่ง (Gilbert, L., 1973: 23)

เมื่อชาวตะวันตกเดินทางมาพบปะกับชาวจีน เกาหลี ญี่ปุ่น และเวียดนาม ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาหลายประการ อาทิ สมัยคริสต์ศตวรรษที่ 17 การสร้างคำศัพท์ของนักบวชคณะเยซุอิตจากยุโรปเกิดขึ้นพร้อมกับการเผยแพร่ธรรม คำสั่งสอนซึ่งมีการแปลเป็นกระบวนการทางภาษาที่เป็นตัวกลางสำคัญ (Jeanmaire, G., 2016: 54) ขณะเดียวกันนักบวชคณะมิสซังต่างประเทศ ซึ่งเป็นคณะที่เพิ่งก่อตั้งใหม่ในขณะนั้น ต้องเร่งทำผลงานในดินแดนตะวันออกไกลตามแบบอย่างคณะเยซุอิต พระสังฆราชลาในผู้มีความสามารถพหุภาษา (polyglotte) จึงได้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมคำสอนเป็นภาษาไทยซึ่งเป็นภาษาพื้นเมืองของสยาม อันเป็นไป

ตามข้อบังคับข้อที่ 2 ของมิชชันนารีที่ขึ้นกับสมณกระทรวงเผยแผ่ความเชื่อ (la Congrégation de la Propagation de la Foi)¹¹

การสร้างคำเพื่อกลมกลืนวัฒนธรรมคาทอลิกให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายในประเทศเวียดนามนั้นได้ถือปฏิบัติก่อนในสยาม ดังกรณีตัวอย่างของบาทหลวงเดอปีนา (De Pina) และบาทหลวงเดอโรดส์ (De Rhodes) ได้ปฏิบัติในการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในดินแดนเวียดนามสมัยปลายคริสต์ศตวรรษที่ 16-17 บาทหลวงเดอโรดส์ได้แปลหนังสือคำสอนสอนคริสตังค์จากภาษาละตินเป็นภาษาเวียดนามที่สะกดด้วยตัวอักษรโรมัน ชื่อว่า “Phép Giảng Tám Ngày” โดยแปลมาจากต้นฉบับคือ “Catechismus in octo dies divisus” (De Rhodes, A., 1997) ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2194 เป็นปีเดียวกันกับที่พจนานุกรมภาษาอันทัน-โปรตุเกส-ละตินของท่านได้เผยแพร่สู่คริสตจักรยุโรป มีชื่อเรียกเป็นภาษาละตินว่า “Dictionnarium Annamiticum Lusitanum et Latinum” (De Rhodes, A., 1651) เอกสารทั้งสองเล่มได้แสดงให้เห็นวิวัฒนาการของภาษาเวียดนามที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน กล่าวคือ การใช้ตัวอักษรโรมันสะกดตามเสียงที่พูดและใช้เครื่องหมายเสริมสัทอักษรกำกับเสียงวรรณยุกต์ที่มีถึง 6 เสียง ซึ่งอักษรวิธีดังกล่าวเรียกว่า quôc ngữ ตัวอย่างคำศัพท์มีดังนี้ thần หมายถึง ประเสริฐ ศักดิ์สิทธิ์และพระเป็นเจ้า Cha หมายถึง พระบิดาเจ้า Con หมายถึง พระบุตรเจ้า (De Rhodes, A., 1997, 67 & 282) Chúa tể หมายถึง พระผู้เป็นเจ้า thầy chủ หมายถึง อธิการโรงเรียน (De Rhodes, A., 1651, 642 & 735)¹²

¹¹ ข้อบังคับฉบับเต็มมีดังนี้ “จงปรับตัวให้เข้ากับขนบธรรมเนียมประเพณี มิชชันนารีต้องเคารพขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศที่ต้อนรับ เมื่อขนบธรรมเนียมประเพณีนั้นไม่ขัดต่อพระวรสาร มิชชันนารีต้องปรับตัวให้เข้ากับประเทศที่ตนมาประกาศพระวรสาร และต้องไม่ขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีของประเทศนั้น ๆ” (Costet, R., 2002: 34)

¹² ผู้ที่สนใจเกี่ยวกับคำศัพท์คริสต์ศาสนาในภาษาเวียดนาม สามารถอ่านเพิ่มเติมได้จาก Une stratégie élitiste d'évangélisation au Siam : de la louange du roi à la louange de Dieu (An Elitist Strategy of Evangelization in Siam : From the Praise of the King to the Praise of God) คุชกูนิพนธ์ สาขาวิชาวรรณคดีและอารยธรรมนี้เรียบเรียงโดย Kantaphong Chitkla เสนอต่อสถาบันภาษาและอารยธรรมตะวันออกแห่งชาติ สาธารณรัฐฝรั่งเศส เมื่อปีพ.ศ.2562

นอกจากนี้ การเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านภาษาเมื่อคณะมิชชันนารียุโรปได้หยิบยืมคำศัพท์ที่ชาวพื้นเมืองใช้กันอยู่มาปรับใช้กับคตินิยมและพิธีกรรมของตน บาทหลวงเดอปีนา และบาทหลวงเดอโรดส์ได้แปลความหมายในภาษาเวียดนามในลักษณะดังนี้ “nhà thnòng” จากเดิมคือ บ้าน + การให้อภัย ความหมายใหม่คือ โรงพยาบาล และ “ghé” ซึ่งหมายถึง ตั้งขนาดย่อมความหมายใหม่คือ แก้วหรือม้านั่งยาวในโบสถ์ (Jeanmaire, G., 2016: 56) ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เรียกว่าการสร้างคำแบบมิชชันนารี (la néologie missionnaire)

การสร้างคำตามแนวทางของพระสังฆราชลาโน

1. การยืมคำบาลี-สันสกฤต

ตามหลักการในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประเทศไทย การสร้างคำใหม่ในภาษามืออยู่ 2 วิธีคือการสร้างคำ และการถ่ายอักษรในที่นี้จะกล่าวถึงเพียงการสร้างคำ ซึ่งเป็นการผสมหรือประดิษฐ์คำขึ้นมาโดยมีคำภาษาไทยเป็นพื้นและหากไม่มีคำไทยใช้เทียบเคียงหรือมาผสมได้จึงนำคำภาษาบาลี-สันสกฤตมาเพิ่มเข้าไป เมื่อมีการนำคำบาลี-สันสกฤตเข้ามาผสม จึงมีการนำหลักการว่าด้วยตำแหน่งคำในภาษาบาลีมาเป็นกรอบในการสร้างคำใหม่โดยอัตโนมัติ หลักการนั้นคือ ส่วนขยาย + คำนามหลัก ตัวอย่างเช่น การิตการก (ส่วนขยาย + คำนาม), พจนัสทวิทยา (ส่วนขยาย + ส่วนขยาย + คำนามหลัก) สัทสัมพันธ์ลักษณะ (ส่วนขยาย + ส่วนขยาย + คำนามหลัก) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 55-63) จากการเก็บข้อมูลในมหาชาติคำหลวงและนันทโศภนคำหลวง ซึ่งแต่งในสมัยกรุงศรีอยุธยา (เปลื้อง ณ นคร, 2517: 47-64 และอรอนงค์ พัดพาดี, 2521: 55-63) ลักษณะคำที่นำไปใช้ในวรรณกรรมคำสอนเหล่านี้ปรากฏร่องรอยการสร้างคำตามแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น อาทิ พุทธพจมาน กายอินทริย์ ราชบุตติ พระราชฤทธิ ประทุมชาติ ทศบารมี ทศพลญาณ เบญจมหาปริตยา ค พระพุทธจริยา และพระจุตฺติย สัจจธรรม¹³

¹³ ผู้เขียนบทความยึดตามต้นฉบับที่ปรากฏในงานอ้างอิงข้างต้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียบเรียงวรรณกรรมคำสอนคาทอลิกโดยบาทหลวงลาโน การเรียบเรียงเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นประวัติและธรรมเนียมปฏิบัติของพระศาสนจักร การสร้างโลกและมนุษย์ ปฐมกาล และพระวรสารนั้นเป็นการเรียบเรียงด้วยภาษาไทย สังฆราชผู้นี้ใช้ความรู้ด้านเทววิทยามนวกกับความรู้ด้านคำศัพท์ชั้นสูงที่ได้จากการสนทนากับหมุ่่นักปราชญ์ราชบัณฑิตในเขตวังและพระสงฆ์ในเขตวัดที่มีโอกาสได้เข้าไปสนทนาธรรมด้วย จากแนวคิดดังกล่าวผสานกับหลักการทางภาษาศาสตร์สรุปได้ว่าท่านลาโนเลือกใช้คำบาลีมาสร้างคำศัพท์เพื่อเรียบเรียงวรรณกรรมคำสอน อาทิ *บุพการิต พระพุทธิกุมาร พระสุรเสียง มหาการุญ อรรณูประเทศ* (Laneau, L., 1685) *มโนจิตระ มโนธรรม มหาปราสาท ราชบุตร ราชสัตว์* (Laneau, L., 1684)¹⁴

เมื่อพิจารณาจากคำที่ยกตัวอย่างมานั้นจะพบว่า ไม่มีคำใดปรากฏหรือให้ความหมายที่มีลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์ของความเป็นคาทอลิก เป็นศาสนาของชาตินิยุโรป อย่างเช่น “ราชบุตร” ซึ่งตามความหมายเดิมคือลูกชายของกษัตริย์ แต่ ณ ที่นี้ท่านลาโนเลือกใช้คำนี้สื่อถึงเยซูคริสตผู้เป็นบุตรของพระเจ้า ซึ่งหากจะอธิบายถึงสาเหตุในการเลือกใช้คำเช่นนี้ คงต้องมองถึงลักษณะชนชั้นทางสังคมทั้งของประเทศสยามและประเทศฝรั่งเศส ซึ่งผู้เป็นใหญ่ในราชอาณาจักรสยามคือพระมหากษัตริย์ ขณะที่ในประเทศฝรั่งเศส กษัตริย์เป็นผู้แทนพระเจ้า¹⁵ ผู้ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในอาณาจักรพิภพคือ พระเป็นเจ้า เมื่อพระเยซูมีฐานะเป็นบุตรของพระเจ้า ดังนั้นการใช้คำเรียกขานในภาษาไทยท่านลาโนจึงเลือกใช้คำว่า “ราชบุตร” และ

¹⁴ ซึ่งตรงกับคำศัพท์ที่ปรากฏในหนังสือพระคัมภีร์ *La Sainte Bible* และ *Le Nouveau Testament* โดยเรียงลำดับตามคำไทยดังนี้ *la coutume ancienne, l'Enfant Jésus, la Grande Voix de Dieu, la Grâce de Dieu, la campagne, l'esprit, la conscience, le Grand Palais, le Fils de Dieu* และ *l'ennemi de Roi* (Chitkla, K., 2019: 248-249)

¹⁵ ตามผลงานการศึกษาเรื่อง “ทวิภาคของกษัตริย์” (*Les Deux Corps du Roi*) Kantorowicz กล่าวว่าเมื่อกษัตริย์ขึ้นครองราชบัลลังก์ พระองค์จะเป็นอวตารของพระเป็นเจ้า เสมือนเป็นพระเป็นเจ้าภาคเคลื่อนไหวบนโลกมนุษย์ อำนาจของกษัตริย์เป็นอำนาจของพระเป็นเจ้า ซึ่งพระองค์มีอำนาจตั้งแต่โลกถือกำเนิด และพระองค์ทรงใช้พระพรหยาทานประทานอำนาจนั้นให้กับกษัตริย์ Kantorowicz เรียกสถานะดังกล่าวว่า “Christomimetes” (Kantorowicz, E., 1989: 55)

เมื่อครั้งพระเยซูคริสต์ประสูติ ท่านลาโนเลือกใช้คำว่า พระพุทฺธิกumar หมายถึง เด็กชายผู้มีปัญญาอันประเสริฐ ซึ่งในพจนานุกรมสันสกฤตคำว่า “ku-mārā” หมายถึงผู้เกิดใหม่ เด็กผู้ชาย ลูกชาย และเจ้าชาย (Macdonell, A.-A., 1958: 70) ส่วน “bud-dhi” หมายถึง ปัญญา ความเข้าใจ เหตุผล ผู้ตื่นรู้ ความมีเหตุผล (Macdonell, A.-A., 1958: 196) สำหรับคำว่าพระ ท่านลาโนน่าจะเลือกสรรจากคำว่า “วร” ในภาษาบาลีซึ่งหมายถึงประเสริฐสูงสุดยอดเยี่ยม (ป.หลงสมบุญ, 2540: 634) มากกว่าเลือกความหมายในภาษาสันสกฤต bhikshu ซึ่งหมายถึงผู้ขอทานในศาสนา¹⁶ (Macdonell, A.-A., 1958: 205) เนื่องจากการใช้คำในพระคัมภีร์ไบเบิลจะปรากฏแต่คำสรรเสริญเท่านั้น เช่น Dieu Très Haut (พระเจ้าสูงสุด)

2. การผสมคำภาษาตะวันตก

ในวรรณกรรมคำสอนของสังฆราชลาโนที่นำมาศึกษานี้ปรากฏให้เห็นการสร้างคำใหม่ผสมกับคำตะวันตกราว 50 คำโดยที่ไม่เน้นการซ้ำคำ ภาษาตะวันตกที่ท่านนำมาผสมมากที่สุดกลับไม่ใช่ภาษาฝรั่งเศส แต่เป็นภาษาโปรตุเกส เราต้องไม่ลืมว่าชาติที่เข้ามาติดต่อกับสยามชาติแรกและมาตั้งค่ายคาทอลิกคือชาติโปรตุเกส และในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 14-16 ชาติที่ควบคุมดูแลน่านน้ำในบูรพาทิศคือชาติโปรตุเกส ต่อมาในคริสต์ศตวรรษที่ 16 ภาษาโปรตุเกสได้มีสถานะเป็นภาษาสื่อสารในเอเชียและแอฟริกาสำหรับการปกครองอาณานิคม การค้าและการสื่อสารระหว่างผู้ปกครองซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองกับชาวยุโรปทุกชาติ (Chitkla, K., 2019: 164) คำว่า “คริสตัง” ซึ่งเป็นคำโปรตุเกส “cristão” จึงใช้กันอย่างแพร่หลายในกลุ่มประเทศเอเชียที่มีประเทศโปรตุเกสเป็นเจ้าอาณานิคมอาทิ อินเดีย ศรีลังกา มาเลเซียและอินโดนีเซีย (Subrahmanyam, S., 1999: 62-63) สังฆราชลาโนผู้เป็นนักสร้างสรรค์คำได้พินิจพิเคราะห์แล้วว่าหากจะใช้คำโปรตุเกสใด ๆ คงต้องเขียนอธิบายเพิ่มเติมอีก แต่ถ้านำคำโปรตุเกสมาผสมกับคำไทยน่าจะทำให้ผู้อ่านวรรณกรรมคำสอนฉบับ

¹⁶ Bhikshu m. beggar sp. Religion mendicant การให้นิยามความหมายนี้สอดคล้องกับพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฝรั่งเศส ฉบับปี ค.ศ. 1778 (Dictionnaire de l'Académie française) talapoint หมายถึง นักบวชที่บวชเฝ้าพระในราชอาณาจักรสยามและพม่า นักบวชพวกนี้จัดอยู่ในกลุ่มพระที่เดินออกขอทาน (Académie française, 1798: p. 577)

ที่ท่านเรียบเรียงเข้าใจในพระเป็นเจ้าได้ไวขึ้น ส่วนคำในภาษาตะวันตกอื่นๆ ที่นำมาผสมกับคำไทยนั้นมาจากภาษาละติน อันเป็นภาษาดั้งเดิมของการเผยแพร่ศาสนา อันศักดิ์สิทธิ์ ณ ที่นี้ขอยกตัวอย่างประกอบ 3 ตัวอย่าง

2.1 มหาอังยอ

“มาในกาลวันหนึ่งซัคเรียเอากำยานเข้าไปในพระวิหาร ถวายพรแก่พระมหาเดวตามบุญพาวรรีตก่อน จึงพระมหาเดวเปลี่ยนภูใช้**มหาอังยอ**คือพรหมเทวดาองค์หนึ่งนามว่าคาเบรียล ให้นมิตร์ลงมาในพระวิหาร แลซัคเรียนั้นทศนาการ” (Laneau, L., 1685b, F.2)

“มหาอังยอ” นั้นมาจากการผสมคำไทยและคำโปรตุเกส “arcanjo” เป็นคำผสมระหว่าง “arc + anjo” ในพระคัมภีร์ภาคพันธสัญญาใหม่หมายถึง อัครทูตสวรรค์ซึ่งมีนามว่าไมคาเอลและกาเบรียล ซึ่งทั้งสองนามเป็นทูตในนามของพระเป็นเจ้า ไม่ใช่เทวดาทั่วไป หากจะกล่าวว่าสังฆราชลาโนไม่รู้จักคำว่าเทวดานั้น ย่อมเป็นไปได้เนื่องจากมีการใช้คำว่า “พรหมเทวดา” ปรากฏในคำอธิบายถัดมา แต่การที่ท่านนำคำว่า “มหา+อังยอ” เพื่อให้ความสำคัญกับกาเบรียลผู้เป็นอัครทูตสวรรค์ ปัจจุบันคริสตจักรคาทอลิกในประเทศไทยได้บัญญัติศัพท์ขึ้นใหม่ซึ่งคงความหมายเดิมของ “มหา” ไว้ แต่ให้หน่วยเสียงที่ใกล้เคียงกับภาษาต้นฉบับมากกว่าคือ อัครเทวดา และนำมาใช้ตั้งเป็นชื่อศาสนสถานเช่น อาสนวิหารอัครเทวดามีคาแอล ท่าแร่ จ.สกลนคร วัดอัครเทวดามีคาแอล จ.ราชบุรี

2.2 ไม้กรุศ

“เมื่อพระองค์เจ้าเสด็จไปถึงภูเขากาลาวาเรียแล้ว แลจึงยูเดวยกพระองค์เจ้าขึ้นเหนือ**ไม้กรุศ**แลเอาเหล็กตริ่งพระหัตถ์ และพระบาทไว้กับ**ไม้กรุศ**” (Laneau, L., 1691b, 139)

“ไม้กางเขน” เป็นคำผสมระหว่างคำไทยและคำโปรตุเกส “cruz” อันหมายถึงกากบาทซึ่งทำจากไม้ สังฆราชลาโนสร้างคำนี้โดยการนำคำว่า “ไม้” ซึ่งเป็นวัสดุสำหรับทำไม้กางเขนมาวางไว้ด้านหน้าคำว่า “กางเขน” แม้ปัจจุบันคริสตชนชาวไทยจะรู้จักสิ่งนี้ผ่านคำว่า “ไม้กางเขน” ซึ่งต้องวางแผนพาดบนท่อนไม้ก่อนถูกตอกตะปูตรึงไว้เพื่อเป็นการลงโทษตามสมัยโบราณ แต่สำหรับชุมชนเชื้อสายโปรตุเกสฝั่งธนบุรีที่ยึดมั่นในภาษาของบรรพบุรุษชน โบสถ์ซางตาครู้ส โรงเรียนซางตาครู้สศึกษาและโรงเรียนซางตาครู้ส คอนแวนต์จึงปรากฏชื่อเช่นนั้นเพื่อป้องกันความเข้าใจของตน

2.3 พระมหาเดว

“พระมหาเดวได้ประดิษฐ์ฐานสร้างฟ้าและแผ่นดิน
แลสรรพอาการทั้งปวง อันปรากฏแก่ตาที่ดี แลอันมิได้ปรากฏแก่ตา
ก็ดี” (Laneau, L., 1691a, 3)

“พระมหาเดว” เป็นคำผสมระหว่างคำไทยและคำละติน “เดว” นั้นเป็นการถอดเสียงจากคำว่า “Deus” /de-ys/ เสียงสระ y เป็นเสียงสระอุที่เหยียดริมฝีปากออกจนปิดเกือบสนิท เสียง /e/ /y/ เมื่อออกเสียงติดกัน เสียงที่ได้น่าจะใกล้เคียงกับการออกเสียง “ว” ท่านลาโนจึงเลือกสะกดคำนี้ว่า “เดว” ซึ่งให้ความหมายเทียบเคียงกับคำว่า “เทวะ” หรือ “เทพ” ในภาษาไทย เนื่องจากเสียง /d/ และ /t/ อยู่ในฐานกรณ์แนวเดียวกัน (Mounin, G., 1985: 122) ในภาษาไทยเองมีการแผลงอักษรจาก “พ” เป็น “ว” เช่น พิเศษ เป็น วิเศษ หากแปลตามตัวจะให้ความหมายว่า เทพผู้ยิ่งใหญ่ผู้ประเสริฐสุดซึ่งตรงกับคำในพระคัมภีร์ฉบับภาษาละตินว่า tuo Altissimi ซึ่งตรงกับความในภาษาฝรั่งเศสคือ Dieu Très Haut

3. การแปลความหมาย : พุทธ

ในราชสำนักสยาม กษัตริย์ผู้ปกครองทรงเป็นพุทธมามกะ ขณะเดียวกันมีการรับเอาความเชื่อตามลัทธิพราหมณ์มาถือปฏิบัติในการปกครองบ้านเมืองด้วย สถานภาพของพระองค์จึงเป็นดุจเทพผู้อวตารมาบนโลกมนุษย์ กษัตริย์แห่งสยามจึงเป็นร่างอวตารของเทพเจ้าฮินดูที่นับถือพุทธศาสนา จะเห็นตัวอย่าง

ได้ชัดเจนจากพระนามของบุรพกษัตริย์ อาทิ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระหน่อพุทธางกูร ในบันทึกของลาลูแบร์เรื่อง “Du Royaume de Siam” กล่าวไว้ว่า เมื่อใดก็ตามที่ชาวสยามจะสนทนากับกษัตริย์ มักจะขึ้นต้นประโยคด้วย “พระพุทธิเจ้า ข้าขอรับพระโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม” (La Loubère, S., 1691 : 249) คำว่า พุทธิ ซึ่งหมายถึง ฉลาด เรื่องปัญญามีรากศัพท์มาจากคำว่า พุท ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ และหมายรวมถึงพระพุทธรูป

พระสังฆราชลาโนได้นำคำว่า “พุทธิ” และ “พุท” มาใช้ในความหมายใหม่เพื่อสื่อถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นพระเจ้าและพระเยซูเจ้าผู้เป็นบุตรของพระเจ้า เสมือนคำทั้งสองคำนั้นเป็นส่วนหนึ่งของคริสต์ศาสนา หรืออีกนัยหนึ่งคือ พระเป็นเจ้า ในปัจจุบันประเทศไทยมีสถานภาพและเป็นหนึ่งเดียวกับพระพุทธรูปของบุรพาทิศ เมื่ออ่านวรรณกรรมคำสอนของท่านลาโน ผู้อ่านอาจเกิดข้อสงสัยว่ากำลังอ่านวรรณกรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาหรือไม่ เนื่องจากปรากฏการใช้คำว่า “พุท” และ “พุทธิ” ตลอดทั้งเล่ม อาทิ พุทธคุณแห่งพระมหาเดว พุทธิทำนายแห่งพระมหาเดว พุทธินาม พุทธิกิจการ พุทธิกุศล พระพุทธรูปดิเร เป็นต้น เพื่อให้เกิดความกระจ่างชัดในการสื่อความใคร่ขอยกตัวอย่างประโยคจากหนังสือคำสอน Catechismo ดังนี้

“พญาดาวิดจึงผูกเป็นบทเพลงร้องเป็นคำสวดถวายแก่พระมหาเดว เป็นอันมากต่าง ๆ กันไป หวังจะให้สรรเสริญ ซึ่งพระพุทธิคุณ และพระพุทธิอำนาจแห่งพระมหาเดว” (Laneau, L., 1691b, 55)

“พระธรรมซึ่งพระพุทธิเยซูคริสต์เทศนาแก่นุชนัยเรียกว่า พระธรรมเอวังเยลือฮอ” (Laneau, L., 1691b, 100)

“พระมหาเทวาโปรดให้มีสิปิริตุสันตอพระพุทธิจิตลงในใจแห่งโปรเผตะให้บริบูรณ์เต็มไปทั่วทั้งดวงจิต” (Laneau, L., 1691b, 67)

“แลพระพุทธรูปมารดาเอาพระกายแห่งองค์ห่อผ้าแลวางลงกลาง
โถนการอันรองอาหารสำหรับสิ่งสัตว์” (Laneau, L., 1691b, 93)

4. การใช้ราชาศัพท์

สถานภาพทางสังคมกำหนดด้วยการแบ่งชนชั้นในสังคม นักสังคมวิทยา
จำนวนหนึ่งสรุปว่า ความแตกต่างทางสังคมสามารถมองได้จากปัจจัย 3 ปัจจัยคือ
ความรุ่งเรือง อำนาจ และเกียรติยศ อำนาจนั้นมาบรรจบกับสิทธิโดยผ่านตัวแปรคือ
ตำแหน่งหน้าที่ในการบริหารปกครอง ขณะที่เกียรติยศนั้นมองจากการแสดงความ
เคารพและการสรรเสริญ เกียรติยศนี้สามารถดูได้จากตัวบ่งชี้เช่น การใช้คำเรียกขาน
ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ รูปแบบและลีลาภาษา (อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2550 :
52-53 และ 103) ในสมัยกรุงศรีอยุธยา พระมหากษัตริย์มีสถานภาพทางสังคม
ในระดับเดียวกับพระพุทธเจ้า (Khanitthan, W., 2004 : 377) พระสังฆราชลาโน
ตระหนักในเรื่องภาษาและวัฒนธรรมราชสำนักเป็นอย่างดี เมื่อพระเป็นเจ้าและ
พระเยซูคริสต์เจ้าเป็นผู้สถิตสูงสุดในอาณาจักรศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงราชอาณาจักรด้วย
เนื่องจากแนวคิดระบบกษัตริย์ในยุโรประบุว่าพระเป็นเจ้าเป็นผู้ประทานอำนาจ
ให้กษัตริย์ด้วยพระหรรษทานของพระองค์ (Kantorowicz, E., 1989 : 55) ดังนั้น
ภาษาที่นำมาใช้ย่อมต้องเป็นภาษาที่มีระดับภาษาสอดคล้องกับสถานภาพของ
ผู้ที่กล่าวถึง ท่านลาโนจึงเลือกใช้คำราชาศัพท์เมื่อกล่าวถึงพระเป็นเจ้า พระเยซูคริสต์เจ้า
พระนางมารีอาผู้เป็นพระมารดาของพระเยซูคริสต์เจ้า และกษัตริย์หรือพระราชวงศ์
ในดินแดนศักดิ์สิทธิ์โดยแบ่งออกเป็น 4 ลักษณะดังนี้

4.1 พระ+คำนาม

พระพุทธรูป

“แลพระองค์เจ้าจึงว่า สิ่งนี้เป็นพระพุทธรูปแห่งเราอันจะต้อง
ทรมานเพราะท่านทั้งหลาย” (Laneau, L., [1691?c]: 132)

พระเนตร

“แลจึงยกพระเนตรเงยหน้าขึ้นต่อพระมหาเดว แลโมทนาพระคุณ แล้วจึงลงพระพรเหนือขัตติกรของกินแล้ว ก็แบ่งปันแจกให้สาธุศิษย์นั้น” (Laneau, L., [1691?c]: 132)

พระมารดา

“ในกาลวันหนึ่งพระมหาเดวใช้มหาอภัยพรหมเทวดาองค์หนึ่ง ทรงนามชื่อว่ากาบริแอลให้ลงมาถึงนางมาเรีย และให้สำแดงว่านางจักเป็น พระมารดาแห่ง คริสโต” (Laneau, L., 1691b: 92)

4.2 ราช+คำนาม

ราชสมบัติ

“แลยาคอบจึงมาทำนายแกยูดาห์และบอกว่ายูดาห์จะบังคับบัญชา แลจะเป็นใหญ่แก่พี่น้องทั้งหลาย แลราชสมบัติจะตั้งอยู่แก่ตระกูลวงษาแห่งยูดาห์” (Laneau, L., 1691a: 22)

ราชธิดา และ ราชบุตร

“แต่ว่านางราชธิดาพอเสด็จออกมา แลเมื่อเห็นทหารกลอยลงไปนั้น จึงรับสั่งให้เอาขึ้นมา แลพิศดูก็เห็นงามเป็นอันยิ่งนักหนา แลบังคับให้เลี้ยงรักษาไว้ หวังจะเอาเป็นราชบุตร” (Laneau, L., 1691a: 25)

ราชมณเฑียร

“แลอันดับนั้นโมเสสก็ให้บังเกิดเป็นตั่วกับเชียดเปอนอันมากยิ่งนักหนา เต็มทั่วบ้านทั่วเมืองจนไปถึงปราสาทราชมณเฑียรแห่งพญาฟาโรห์” (Laneau, L., 1691a: 27)

4.3 คำกริยาราชศัพท์แท้

จำเริญ

“แลตั้งแต่วันนั้นไป พระองค์จำเริญพระชนมายุได้สามสิบปีและ พระองค์อยู่ทีลัับตั้งแต่อยู่ในบังคับบัญชาแห่งนางสันตมาเรียและยอแซฟ” (Laneau, L., 1691b: 96)

นมัสการ

“อนึ่ง ในราตรีเดียวกันนั้น จึงมหาอภัยพรหมเทวดาลงมานมัสการ
แก่พระองค์” (Laneau, L., 1691b: 94)

เสด็จ

“แลพระองค์เจ้าเสด็จกลับคืนไปนั่ง ณ ที่แห่งเก่าแล้วก็เอาซัดซกร
ของกินอันทำด้วยแป้งข้าวโภชสาสี” (Laneau, L., [1691?c]: 132)

เสวย

“ครั้นแลถึงในกาลวันปาสกา จึงพระองค์เจ้าสั่งแก่สานุศิษย์ให้
แต่งตำหนักเตรียมไว้สำหรับจะเสวยเนื้อลูกหมูมาตามธรรมเนียมจารีตแต่โบราณ
มาจะได้กระทำในวันปาสกา” (Laneau, L., [1691?c]: 132)

4.4 คำกริยาที่เติมทรง+คำนาม

ทรงพระเมตตา

“แลกาอินไหว่นมัสการพระมหาเดว แลร้องว่าข้าพเจ้าทำผิดเป็น
อันยิ่ง พันที่จะให้พระมหาเดวทรงพระเมตตากรุณาแก่ข้าพเจ้า” (Laneau, L., 1691a: 10)

ทรงพระกรุณา

“อนึ่งมิเสสทำนายนว่าพระมหาเดวโปรด แลจะทรงพระกรุณาเป็น
อันยิ่งยวดขึ้นไปยิ่งกว่าเก่า” (Laneau, L., 1691b: 98)

ทรงฤทธานุภาพ

“แต่ว่าเซนต์ยอห์นมิได้มียอมด้วยหามิได้ แลบอกว่าเรานี้มิได้เป็น
คริสโต แต่ว่าพระองค์ผู้จะลงมาโปรดทรงฤทธานุภาพยิ่งยวดขึ้นไป” (Laneau,
L., 1691b: 98)

ทรงพระปัญญา

“เมื่อพระพุทฺธเยซูคริสโตเสด็จอยู่ ณ สวนซึ่งมี ณ บณูเขาโอลิวิเยร์
แลจึงทรงพระปัญญาแลเล็งสัพพัญญูเห็นซึ่งความทุกข์ทรมานอันจะมาถึงพระองค์”
(Laneau, L., [1691?c]: 134)

อัตลักษณ์ทางภาษาจากฐานสู่ฐาน

แนวคิดและกระบวนการสร้างคำที่พระสังฆราชลาโนได้ริเริ่มไว้ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้นได้รับการสานต่อโดยมิสชันนารีฝรั่งเศสในสมัยต่อ ๆ มา การสร้างสรรคคำในลักษณะเช่นนี้น่าจะสร้าง ความวิตกกังวลให้ชนชั้นปกครองในสยามไม่น้อย เพราะปรากฏว่ามีเชื้อพระวงศ์บางพระองค์เข้าไปร่วมพิธีมิสซา เพื่อเป็นการป้องกันมิให้ชาวตะวันตกมาใช้ภาษาบาลีอันเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ของพุทธศาสนาและภาษาไทยอันเป็นภาษาประจำชาติปะปนไปกับหลักธรรมขององค์ศาสดาในสมัยเจ้าฟ้าพร¹⁷ ถึงกับสั่งห้ามเรื่องนี้อย่างเด็ดขาดกับบรรดามิสชันนารีฝรั่งเศส (Chitkla, K., 2019: 206-207)

หลังจากสมัยเจ้าฟ้าพรจนถึงก่อนรัชกาลที่ 4 ขึ้นครองราชย์ บทสวดและวรรณกรรมคำสอนคาทอลิกจึงต้องเลี่ยงไปเขียนด้วยตัวอักษรโรมัน หรือเรียกกันติดปากว่า ภาษาวัด หลักฐานที่ยังหลงเหลือมาถึงทุกวันนี้คือหนังสือชื่อ « Khâm Són Christang » แต่งโดยพระสังฆราชการ์โนลต์ (Mgr Garnault) พิมพ์เมื่อปี ค.ศ. 1767 ที่โรงพิมพ์ซางตาครูส บางกอก จึงนับว่าเป็นหนังสือเล่มแรกที่ตีพิมพ์ในประเทศไทย แม้ระดับภาษาและวงลีลาจะละเอียดละไมน้อยกว่าท่านลาโน แต่รูปแบบการสร้างคำและลักษณะคำที่ปรากฏมีความคล้ายคลึงกับภาษาวรรณกรรมของท่านลาโน อาทิ “ศาสนาใด ๆ นอกแต่ซึ่งได้ว่ามานั้นเป็นแต่การประดิษฐ์ซึ่งมันได้ล่อลวงมนุษย์ให้มิให้รู้พระเที่ยงแท้ หรือมิให้ปรนนิบัติตามพระพุทธิบัญญัติ” และ “พระได้ประดิษฐ์สร้างฟ้า ดิน พรหม เทวดา มนุษย์แลสรรพาทังปวง” เป็นต้น¹⁷ (Garnault, A.-A., 1997: 111 & 155) ลักษณะภาษาดังกล่าวเหมาะแก่ชนชั้นสูงและนักปราชญ์ราชบัณฑิตเท่านั้น การเผยแผ่คริสต์ธรรมด้วยภาษาวรรณกรรมจึงกลายเป็นอุปสรรคสำหรับการสื่อถึงชาวบ้าน ซึ่งในอดีตพวกเขาไม่รู้ภาษาไทยพออ่านออกเขียนได้หรือแทบไม่รู้หนังสือเลยเพราะลักษณะชนชั้นทางสังคม ความเป็น “ไพร่” และ “ทาส” ไม่เปิดโอกาสให้ชนกลุ่มนี้ได้เรียน

¹⁷ หมายถึงพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

มิสชันนารีฝรั่งเศสกลับมาใช้ตัวอักษรไทยได้อีกครั้งคือในสมัยรัชกาลที่ 4 มิสชันนารีที่ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตคือพระสังฆราชบัลเลอว์ซ ซึ่งเป็นพระสหายในพระองค์ หลักฐานการใช้ตัวอักษรไทยในการศาสนาปรากฏอยู่ในรูปแบบพจนานุกรมชื่อ “สัพพะ พะจะนะ พาสาไท” ซึ่งเป็นพจนานุกรมไทย-ละติน-ฝรั่งเศส-อังกฤษ พิมพ์ในปี ค.ศ. 1854 โดยโรงพิมพ์หลวงในสมเด็จ พระจักรพรรดินโปเลียนที่ 3 รูปแบบคำศัพท์ยังยึดแนวทางตามทีพระสังฆราชลาโน ได้สร้างไว้เช่น *จำเรญศีล ทิพพญาณ ทิพพจักขุ พระกำภีร์ พระเจ้า พระเปนเจ้า พระพุทธิเจ้า พรหมเทวดา พรหมจวรี พุทธมารดา พุทธภิกขา และ สาธุการเป็นต้น* (Chitkla, K., 2019: 306-307) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 พระสังฆราชกูอาซ (Mgr Cuaz) มุขนายกมิสซังลาวคนแรก¹⁸ ได้จัดพิมพ์พจนานุกรมภาษาฝรั่งเศส-ไทย ในปี พ.ศ. 2440 โดยให้ชื่อว่า “ศรียพณภาษาฝรั่งเศสแลไทย” (Cuaz, J.-M., 1903: 1) แม้ท่านจะกล่าวว่าได้อาศัยข้อมูลจากพจนานุกรมของพระสังฆราชบัลเลอว์ซ และหมอบรัดเลย์ แต่เมื่อพิจารณาคำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับคริสต์จักรแล้ว ยังปรากฏ ร่องรอยของการสืบทอดมรดกทางภาษาที่พระสังฆราชลาโนแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้สร้างไว้ อาทิ

¹⁸ ผู้เขียนบทความถ่ายคำจากภาษาต้นฉบับซึ่งสะกดด้วยภาษาไทยวัด ความว่า “Sadsana dai dai noc tee su'ng va ma nan pen tee can pradit su'ung man dai lo luang manut hai mi hai ru Phra; thièng thee, ru mi hai pronnibat tam P.phuthi baniat” “Pra: dai pradidsathan sang fa, din, phrôm thevada, manut, lee sarapha thang puang” (Garnault, A.-A., 1997, 111 & 155)

¹⁹ ในอดีตคำว่า “ลาว” สำหรับมิสชันนารีฝรั่งเศสหมายถึงดินแดนอีสานของไทย ในบันทึกและเอกสารฝรั่งเศส เรียกดินแดนส่วนนี้ว่า “Lao siamois” ศูนย์กลางการปกครองคือมิสซังท่าแร่-หนองแสงในปัจจุบัน สำหรับมิสชันนารีอเมริกันซึ่งเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ คำว่า “ลาว” หมายถึงดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน

ตารางที่ 1 ตารางแสดงศัพท์คริสต์ศาสนาฝรั่งเศส-ไทยสมัยต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20
(Cuaz, J.-M., 1903: 34-41)

ภาษาฝรั่งเศส	ภาษาไทย
<i>Amen</i>	สมพรปากเกิด
<i>Angélique</i>	แห่งจิตร เหมือนกับพรหม
<i>Angélus</i>	บทพรหมถือศาสนา
<i>Anneau pastoral</i>	แหวนทวนสังฆราช
<i>Annonciation</i>	พรหมเทวดาแจ้งเหตุแก่

อย่างไรก็ดี ในพจนานุกรมฉบับพระสังฆราชกุอาชไม่ปรากฏการปริวรรตความหมายของ “พุทฺธ” และ “พุทฺธิ” อีกต่อไป ปรากฏแต่การใช้คำว่า “เจ้า” “พระ” “มหา” และการใช้คำไทยที่มีรากศัพท์บาลี-สันสกฤตดังปรากฏในตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 2 ตารางแสดงศัพท์คริสต์ศาสนาฝรั่งเศส-ไทยที่ละคำว่า “พุทฺธ” และ “พุทฺธิ”
(Chitkla, K., 2019: 312-313)

ภาษาฝรั่งเศส	ภาษาไทย
<i>Créateur</i>	พระผู้สร้าง
<i>Dieu</i>	พระเป็นเจ้า
<i>Dieu le Père</i>	พระบิดาเจ้า
<i>Fils de l’Homme</i>	พระมหาเยชู
<i>Rédempteur</i>	พระมหาไถ่
<i>Saint Esprit</i>	พระจิตรเจ้า
<i>Sainte Trinité</i>	องค์พระตรีเอกานุภาพ
<i>Seigneur</i>	พระมหาเยชู
<i>Vierge Marie</i>	มหามารีอา

ในปี พ.ศ. 2536 ผู้ที่ได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ (กวีนิพนธ์) คือ อาจารย์ประคิน ชุมสาย ณ อยุธยา ท่านมีนามปากกาว่า “อุชเชนี” เจ้าของงานประพันธ์เรื่อง “ขอบฟ้าขลิบทอง” ผลงานเขียนที่ได้รับคัดเลือกให้เป็นหนังสือ 100 เล่มที่คนไทยควรอ่าน นามปากกานี้เป็นภาษาฝรั่งเศส เป็นชื่อของนักบุญ “เออเชนี” (Eugénie) เป็นคำผสมระหว่าง eu และ génie ซึ่งหมายถึง ผู้ที่เกิดมาดี คำว่า “eu” มีรากมาจากภาษากรีกคือ eú ตรงกับภาษาสันสกฤตคือ sú เทียบได้กับคำว่า ū shu แปลว่า ดี อย่างดี (Macdonell, A.-A., 1958: 351) คำว่า “génie” มีรากมาจากภาษากรีกคือ génna ตรงกับภาษาสันสกฤตคือ giv-ana แปลว่าปรากฏอยู่ มีชีวิต (Macdonell, A.-A., 1958: 102) เมื่อรวมความแล้วจึงเทียบเคียงกับชื่อสตรีไทยคือ สุขาดา ด้วยแนวคิดแบบผู้เรียนอักษรศาสตร์ อาจารย์ประคินจึงเลือกชื่อ “อุชเชนี” ที่เกิดจากการผสมคำระหว่างบาลี-สันสกฤตและฝรั่งเศส นอกจากการรังสรรค์บทกวีเพื่อให้เกิดกำลังใจแก่ผู้ยากไร้ตามแบบฉบับคริสตชนแล้ว ท่านยังอุทิศตนรับใช้คริสตจักรไทยด้วยการแปลหนังสือและบทสวดต่าง ๆ จำนวนมาก อาทิ *ชีวประวัตินักบุญฟรังซิสแห่งซาเล่ พระเยซูทรงชำระสันแล้ว ตามเรามา นมัสการเป็นหนึ่งเดียว* ส่วนผลงานการประพันธ์บทขับร้อง อาทิเช่น *ถวายบังและอุษุ่น และน้ำจากพระทัย* เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการที่พระสังฆราชและมิชชันนารีคาทอลิกในยุคหลัง ๆ มีชุดคำศัพท์ไว้ใช้ในการประพันธ์ผลงานต่าง ๆ เพื่อการเผยแผ่ศาสนา ก็ด้วยเพราะการบุกเบิกของพระสังฆราชลาโน หรือแม้แต่อาจารย์ประคิน ชุมสาย ณ อยุธยาผู้เป็นบุคคลสำคัญของแวดวงกวีนิพนธ์ไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ยังคงเลือกสรรคำที่สละสลวยเป็นศัพท์สูงและคำราชาศัพท์เพื่อใช้ในงานประพันธ์บทสรรเสริญพระเป็นเจ้าและพระเยซูคริสต์เจ้า อันเป็นแนวทางที่พระสังฆราชลาโนสร้างมานานกว่า 3 ศตวรรษ

สรุป

จากการสร้างคำในภาษาไทยที่พระสังฆราชลาโนกรุยทางไว้ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17 ได้กลายเป็นแนวทางปฏิบัติและเป็นวัฒนธรรมการประพันธ์รูปแบบหนึ่ง แม้กาลเวลาจะล่วงเลยมาถึงยุคดิจิทัลที่ผู้คนสื่อสารผ่านระบบไร้สายหรือระบบ

ออนไลน์ แต่รูปแบบคำศัพท์ระดับภาษาและวัจนลีลาในบทสวดและบทขับร้องของคริสตชนไทยในคริสต์ศตวรรษที่ 21 ยังยึดแนวทางนั้นอยู่

“สิริมงคลจะมีแต่พระเป็นเจ้า ผู้โปรดเกล้าประทานสันติสุข ช่วยเราให้พ้นความทุกข์ พบความสุขในพระองค์ ขอสรรเสริญขอถวายพร ยอกรพระบิดา พระองค์ผู้ทรงฤทธาและอาณาภาพทั่วหล้าสากล ขอกราบกรานองค์พระบุตร ผู้ถ่อมตนลงมาไถ่โทษาชาวชน ณ ดินแดนทุกแห่งหน ให้รอดพ้นจากภัยพาล...”²⁰ หากจะใช้หลักการประพันธ์หรือยกย่องมาวิเคราะห์บทเพลง “พระสิริมงคล” บทนี้ จะพบว่าแต่ละวรรคจะมีการส่งสัมผัสระหว่างวรรค อาทิ เจ้า-เกล้า ทุกข์-สุข พร-กร เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับบทสรรเสริญพระเจ้าใน “พระวจนาถ” ซึ่งได้กล่าวถึงในส่วนท้ายของหัวข้อชีวิตและผลงานของพระสังฆราชลาโน การเลือกสรรคำที่นำมาร้อยเรียงอย่างประณีตเสมือนเครื่องสักการะบูชาองค์พระเป็นเจ้า พระเยซูเจ้า และพระจิตเจ้า

การสร้างคำหรือประดิษฐ์คำที่ยึดถือแนวทางของพระสังฆราชลาโนยังปรากฏในการตั้งชื่อทางการของวัดคาทอลิกทั่วประเทศไทยในปัจจุบัน อาทิ วัดแม่พระปฏิสนธินิรมล (The Immaculate Conception Church) วัดพระชนนีของพระเป็นเจ้า (Our Lady Mother Of God Church) วัดพระมารดานิจจานุเคราะห์ (Mother of Perpetual Help Church) วัดพระวิสุทธิวงศ์ (Holy Family Church) วัดพระคริสตกษัตริย์ (Christ the King Church) เป็นต้น ซึ่งมีความเป็นไปได้ที่ว่าการอ่านชื่อวัดจากภาษาอังกฤษ อาจเป็นที่เข้าใจได้ง่ายกว่า หากผู้อ่านไม่มีพื้นฐานความรู้ภาษาไทยระดับทางการและภาษาบาลี-สันสกฤตที่ดีพอ

บทความฉบับนี้เป็นผลจากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคริสตจักรคาทอลิกเพียงอย่างเดียว ขาดการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับข้อมูลและงานประพันธ์โดยมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ทั้งนี้ต้องไม่ลืมว่า หมอบรัดเลย์ผู้ที่เดินทางมาเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในสมัยรัชกาลที่ 3 แห่งกรุง

²⁰ ผู้สนใจสามารถรับฟังบทเพลงสิริมงคลฉบับเต็มได้ผ่านช่องทาง <https://www.youtube.com/watch?v=LYFVvPP3gEY>

รัตนโกสินทร์เป็นผู้ที่มีความสามารถทางภาษาไทยไม่น้อย ดังจะเห็นได้จากการเรียบเรียงหนังสือ “อักษราภิธานศรับท์” และตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2416 ข้อสำคัญประการหนึ่งคือ หมอบรัดเลย์เป็นผู้ก่อตั้งโรงพิมพ์ในสมัยนั้น ส่วนหนึ่งเพื่อการพิมพ์เผยแพร่ข่าวดี ท่านน่าจะแสดงฝีมือในการประพันธ์หรือการแปลไว้ไม่มากนักน้อย หากมีการศึกษาเปรียบเทียบงานเขียนของสองนิกายจะทำให้เราได้เห็นภาพการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงประวัติและเปรียบเทียบตลอดจนมุมมองด้านศาสนาที่สะท้อนผ่านภาษาได้รอบด้านมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2513). **ลิลิตยวนพ่าย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณาคาร.
- ป.หลงสมบุญ. (2540). **พจนานุกรมคธ-ไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักเรียนวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ.
- เปลื้อง ณ นคร. (2517). **ประวัติวรรณคดีไทย สำหรับนักศึกษา**. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. (2543). **ภาษาศาสตร์สังคม**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอนงค์ พัดพาดี. (2521). **พระนิพนธ์ประเภทคำหลวงของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Augé, Cl. (1928). *Le Nouveau Petit Larousse illustré* (The Nouveau Larousse illustré). Paris : Librairie Larousse.
- Bernades de Carvalho, R. (2006). *La présence portugaise à Ayutthaya (Siam) aux XVIe et XVIIe siècles* (The Portuguese Presence in Ayutthaya (Siam) in the 16th and 17th centuries). Mémoire de Master : Sciences Historiques, Philologiques et Religieuses : EPHE-Paris.

- Bunarunraksa. S.-S. (2018). *Monseigneur Louis Laneau 1637-1696 : un pasteur, un théologien, un sage? (Bishop Louis Laneau 1637-1696 : a minister, a theologian, a sage ?)*. Paris : L'Harmattan.
- Chitkla. K. (2019). *Une stratégie élitiste d'évangélisation au Siam : de la louange du roi à la louange de Dieu (An Elitist Strategy of Evangelization in Siam : From the Praise of the King to the Praise of God)*. Ph. D. Dissertation : Literatures & Civilizations : INALCO-Paris.
- De La Loubère, S. (1691). *Du Royaume de Siam (About the Kingdom of Siam)*, tome II. Paris : La Veuve Jean-Baptise Coignard et Fils.
- De Rhodes, A. (1691). *Dictionarium Annamiticum Lusitanum et Latinum (Annamese-Portuguese-Latin Dictionary)*. Rome : Typis et Sumptibus eindem Sact Congreg.
- De Rhodes, A. (1993). *Phép Giang Tám Ngày -Catechismus in octo dies divisus - Catéchisme divisé en huit jours (The Catechism in Eight Days)*. Ho Chi Minh : Éditions Tủ Sách Đại Kết.
- Derouineau, J. (1994). «De la déification des Justes» par Mgr Louis Laneau («On the Deification of the Righteous» by Bishop Louis Laneau). *La pensée catholique*. Janvier-février.
- Gabaude, L. (2008). *Entre appréhension et compréhension : plus de trois siècles d'échanges franco-thaïs (Between Apprehension and Understanding: more than Three Centuries of Franco-Thai Exchanges)*. *La Thaïlande : continuité du partenariat avec la France*. Bangkok : Ministère de la Culture.
- Garnault, A.-A. (1997). *Kâm Sôn Christang (Catechism)*. Bangkok : Imprimerie de l'Assomption.
- Gervaise, N. (1690). *Histoire naturelle et politique du Royaume de Siam (Natural and Political History of Kingdom of Siam)*. Paris : Louis Lucas.

- Guenou, J. (1986). **Missions Étrangères de Paris**. Paris : Arthème Fayard.
- Guilbert, L. (1973). Théorie du néologisme (Theory of Neologism). **Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises**, 25, 9-29.
- Jeanmaire, G. (2016). Création néologique en Asie du Sud-Est au contact de l'Occident aux XIXe et XXe siècles (Neological creation in Southeast Asia in contact with the West in the 19th and 20th centuries). **META Journal des traducteurs**, 61, 53-69.
- Kantorowicz, E. (1989). **Les deux corps du Roi : essai sur la théologie politique du Moyen Age (The King's Two Bodies: A Study in Medieval Political Theology)**; traduit de l'anglais par Jean-Philippe Genet & Nicole Genet, Paris : NRF Gallimard.
- Khanittanan, W. (2004). "Khmero-Thai: the Great Change in the History of the Thai Language of the Chao Phraya basin", Papers from the **Eleventh Annual meeting of the Southeast Asian Linguistics Society**, Somsong Burusphat (Eds) tempe, Arizona, Arizona State University. 375-391.
- Laneau, L. (2005). **L'Évangile ; traduit en langue thaïe par Mgr de Metellopolis dans les années 1684-1685 (The Gospel; translated into Thai Language by Bishop of Metellopolis in the years 1684-1685)**. Bangkok : Congrégation de Sœurs de Saint-Paul de Chartres.
- Laneau. L. (1685a). **Premier livre de l'Évangile fait par Monseigneur de Métellopolis en 84-85 (First book of the Gospel composed in Siamese by Bishop of Metellopolis in 84-85)**. Archives of the Foreign Missions of Paris, Siam, 1072.

- Laneau. L. (1685b). *Second livre où est le reste de l'Évangile composé en siamois par Monseigneur de Métellopolis en 85* (Second book containing the rest of the Gospel composed in Siamese by Bishop of Metellopolis in 85). Archives of the Foreign Missions of Paris, Siam, 1073.
- Laneau. L. 1691a. *Catechismo Libro 1°* (Catechism Book 1). Archives of the Foreign Missions of Paris, Siam, 1074A.
- Laneau. L. 1691b. *Catechismo Libro 2°* (Catechism Book 2). Archives of the Foreign Missions of Paris, Siam, 1074A.
- Laneau. L. [1691?c]. *Catechismo Libro 3°* (Catechism Book 3). Archives of the Foreign Missions of Paris, Siam, 1074A.
- Méthivier, H. (1962). *Le siècle de Louis XIV* (The Century of Louis XIV). Paris : Presses Universitaires de France.
- Mounin, G. (1985). *Histoire de la linguistique des origines au XXe siècle* (History of linguistics from its origins to the 20th century). Paris : Presses Universitaires de France.
- Rey, A. (2011). *Le Petit Robert : Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (Le Petit Robert: Alphabetical and Analogue Dictionary of the French Language). Lonrai : Normandie Roto Impression.
- Subrahmanyam, S. (1999). *L'empire portugais d'Asie 1500-1700 : histoire politique et économique* (The Portuguese Empire in Asia, 1500–1700: A Political and Economic History). Paris : Maisonneuve et Larose.